

IVO VOJNOVIĆ I ERNEST KATIĆ O BAMBINU ANICE BOŠKOVIĆ

Jelena Obradović Mojaš

Hrvatska radio televizija
Hrvatski radio Radio Dubrovnik
Gabra Rajčevića 15, Dubrovnik
jelena.obradovic@hrt.hr

UDK 930.85(497.584)“17/18“
398.332.41(497.584)
<https://doi.org/10.34075/cs.58.4.11>
Prethodno priopćenje
Rad zaprimljen 6/2023.

Sažetak

U radu su sažete dosadašnje spoznaje iz kulturne povijesti Dubrovnika o čašcerju Bambina, figurica Božjeg Djetešca izrađenih u drvu ili vosku, mahom talijanske provenijencije iz 18. i 19. stoljeća sačuvanih u privatnim i crkvenim zbirkama, s izdvojenim pogledom na Bambina pjesnikinje Anice Bošković, sestre znamenitog Ruđera. Kipić Bambina koji se danas čuva u crkvi Sigurata u Dubrovniku predstavljao je ‘sveti kutak’ njihova obiteljskog doma, a odjeci duboke pobožnosti upućene Bambinu nadahnuli su književnike Iva Vojnovića i Ernesta Katića u dramskom i publicističkom stvaralaštvu. Sagledavajući njihovu književnu ostavštinu posvećenu Aničinj snažnoj religioznosti i štovanju obiteljskog Božjeg Djetešca, ali i širu dubrovačku tradiranost čašcerja Bambina, ovo istraživanje rezultiralo je zaključkom o još uvijek živućem običaju u vjerskoj praksi jer se sačuvani primjerci Bambina kao dragocjeno kulturno-umjetničko i povijesno-ikonografsko nasljeđe još i danas izlažu i časte u božićnim prizorima suvremenog Dubrovnika.

Ključne riječi: Božićni običaji, kulturna povijest Dubrovnika, Bambin Anice Bošković, Ernest Katić, Ivo Vojnović

UVODNO O NADAHNUĆU KNJIŽEVNIKA

Kada je u prosincu 1935. godine književnik, pravnik i kolekcionar dr. Ernest Katić (1883. - 1955.) napisao članak »Božićna pastorala ili slavljenje Božića u starom Dubrovniku« i objavio ga u blagdanskome izdanju lista *Dubrava*, posvetivši ga onodobnoj dubrovačkoj mladosti kako bi pronosio misao o identifikacijskom nasljeđu podneblja, vjerojatno nije ni slutio kako je tom objavom dragocjeno uokvirio slikuavnog vremena koje se danas, gotovo stoljeće poslije, može sagledavati kao dragocjen prinos religijskoj i kulturnoj

povijesti Dubrovnika.¹ Jer, osim što je u tekstu ocrtao prizore blagdanskim svečanosti s aspekta osobne duhovnosti i pripreve u obiteljskim domovima, pružajući pritom i pogled u etnološke slike običajne prakse unošenja badnjaka, postavljanja Betlema, darivanja božićnim kruhom lukom i pjevanja kolendarskih čestitarskih pjesama u Badnjoj večeri uoči odlaska na polnoćku, autor je u vremeplovnom ogledavanju starih običaja izdvojio – poklonstvo *Bambinu* (*Il Santo Bambino*, tal.), malenom kipu Svetog Djetešca.² Zapisao je kako je svaka bolja dubrovačka kuća imala „u caklenoj kutiji sačuvan kipić, izrađen u vosku, ležećeg djetešca Jezusa koji bi se u velikoj saloči³ položio na izloženom mjestu“.⁴ Istina, autor se u tekstu sa stanovitom zabrinutošću osvrnuo na iščezavanje običaja štovanja *Bambina* u prvoj polovici 20. stoljeća, međutim u ovom radu želi se ukazati na to da je pozornost baštinika prema sačuvanim primjer-

---

¹ Ernest Katić, Dubrovačka pastorala ili slavljenje Božića u starom Dubrovniku, *Dubrava* 3 (24. 12. 1935.) 43, 1-2.

² O štovanju *Bambina* u Dubrovniku pisali su i: Niko Gjivanović, Tri veoma stare sačuvane crkvice dubrovačke: Sv. Nikola na Prijekom, Sv. Jakob na Pelinama i Sigurata, *Glasnik dubrovačkog učenog društva Sv. Vlaho*, br. 1. Društvo Sv. Vlaho, Dubrovnik, 1929., 172; Zdenka Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika - od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. JAZU, Zagreb, 1970., 297-244; Anđelko Badurina, *Sigurata - crkva i samostan Preobraženja Kristova u Dubrovniku*. Samostan školskih sestara franjevki, Dubrovnik, 1986, 11; Slavica Stojan, *Anica Bošković*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 49-62; Maja Nodari, Božić u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti* 33 (2003.) 42, 192-197; Maja Nodari, O Bambinu Ernesta Katića, *Čovjek, pčela, med i vosak u tradicijskoj kulturi Dalmacije*. Katalog izložbe. Autorica izložbe Dinka Alaupović-Gjeldum. Etnografski muzej Split, Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (2011.); Branka Hajdić, Prisveto Djetešce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 14-17; Jelena Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 177-183; Renata Andjus i Alma Dilberović, Restauracija voštane figure Bambina, *Zbornik Dubrovačkih muzeja* 5 (2022.), 391-397. O toj temi u širem kulturološkom kontekstu pisali su: Marija Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 47-103; Vjekoslava Sokol, Kipovi Malih Isusa u vosku, *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 28/29 (2008.-2009.) 28-29, 127-140, dostupno na: http://gaa.mhz.hr/storage/upload/calendar_activities/anali_28-29_13518.pdf; Santina Grasso, Maria Concetta Gulisano, *Mondi in miniatura: le cere artistiche nella Sicilia del Settecento*. Palermo, 2011.; Mirjana Kolumbić, Jedinstvena čipka od niti agave hvarskih benediktinki, *Prilozi povijesti otoka Hvara* 13 (2017.), 212; Branka Vojnović Traživuk, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26 (2019.), 1-23; Vinicije B. Lupis i Branko Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171-173.

³ Saloča – soba za primanje (op. a.).

⁴ E. Katić, Dubrovačka pastorala ili slavljenje Božića u starom Dubrovniku, *Dubrava* 3 (24.12.1935.) 43, 1.

cima *Bambina* u privatnim i crkvenim zbirkama u Dubrovniku, pa tako i prema znamenitom *Bambinu* pjesnikinje dubrovačkog *settecenta* Anice Bošković (1714. - 1804.), sestre znamenitog hrvatskog znanstvenika i filozofa Ruđera Josipa (1711. - 1787.). – i u 21. stoljeću još uvijek vitalna i snažna.

Ernestu Katiću bio je dobro poznat običaj kojim su Dubrovčani u pobožnosti Svete noći častili *Bambina* pred kojim se još ususret Božiću molila devetnica ili *novena*. Sklon očuvanju slika iz tradicijskog života starog Dubrovnika koje je bilježio u bogatoj rukopisnoj ostavštini i objavljivao u onodobnim tiskovinama, istraživačima je ostavio dovoljno 'skica vremena' iz kulture življenja, među kojima se, u skromnoj literaturi o dubrovačkim *Bambinima*, izdvajaju prvi spomeni Djetešca Jezusa.⁵

Iako je Ernest Katić rođen dvadeset i šest godina poslije Iva Vojnovića i bio njegovim suvremenikom više od četiri desetljeća zasigurno se napajajući Vojnovićevim stvaralaštvom i emotivnim nadahnućima dubrovačkom starinom i prošlošću, u ovom radu najprije se dotičem upravo Ernesta Katića jer su njegova osebujna osobnost, zavičajna ljubav i intelektualna širina daleko manje poznate javnosti. Rođen je i odrastao u građanskoj obitelji prožetoj kršćanskom vjerom i dubrovačkom tradicijom, a zahvaljujući svom stricu Ernestu Katiću starijem bio je u doticaju s krugom dubrovačkih narodnjaka i intelektualaca s kraja 19. stoljeća u kojem je odmalena spoznao iznimnu ljubav za dubrovačku povijest, narodne običaje i život puka. Očeva obitelj bavila se pomorstvom i obrtom, a majčina je bila oprimjerena raznim mezalijansama, pa je Ernest Katić 'po tankoj krvi' bio izravni potomak vlasteoske obitelji Natali. Premda se često isticalo kako je upravo Vojnovićev utjecaj bio presudan u oblikovanju Katićeva dramskog stvaralaštva, čini se da se cjelovitija istina krila u spoju njegova rodoslovlja i društvenog okruženja dubrovačke *belle époque* u kojemu se formirao.⁶ U rodnom je Dubrovniku 1901. godine završio gimnaziju. Usljedio je studij prava u Grazu koji je završio doktoratom 1906., nakon čega odlazi u Zadar i stječe naslov nadsavjetnika u Financijskom odjelu Namjesništva za Kraljevinu Dalmaciju. Zadar, tadašnji dalmatinski glavni grad i važno kulturno središte, pružio je Katiću dodir sa zadarskom kulturnom elitom hrvatske orijentacije i omogućio sudjelovanje u bogatom kulturnom životu, ali i prijateljstva s mnogobrojnim Dubrovčanima koji su u Zadru živjeli i radili. Nakon propasti

⁵ HR-DADU-276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*.

⁶ Ivan Viden, *Biografska bilješka o Ernestu Katiću*. Programska knjižica predstave „Imbarak i Ljubav na Prijekome“, Kazalište Marina Držića, Dubrovnik, 2010., 6.

Austro-Ugarske Monarhije, u jesen 1918., i talijanske okupacije Zadra seli se u Split, a u Dubrovnik se vraća 1924. godine. Sklopio je brak s Delfinom Luxardo iz Zadra 1925. godine.⁷ U svojoj kući na Gundulićevoj poljani otvorio je odvjetnički ured i ostatak radnog vijeka proveo kao ugledni odvjetnik.⁸ Čitavo to vrijeme aktivno je sudjelovao u društvenom, osobito kulturnom životu onodobnog Grada. Kada je irski književnik George Bernard Shaw (1856. - 1950.), četiri godine nakon što je dobio Nobelovu nagradu za književnost, posjetio Dubrovnik 1929. godine, njegov domaćin i vodič bio je upravo Ernest Katić.⁹ Istaknutu ulogu imao je i kao suorganizator 11. Kongresa PEN-a koji je 1933. održan u Dubrovniku.¹⁰ Ernest Katić bio je član uprave zaklade *Blaga djela*, aktivni član društva *Dub*, ali i crkovinar zborne crkve sv. Vlaha.¹¹ Dugogodišnje prijateljstvo s piscem i arheologom Josipom Bersom (1862. - 1932.), ali i obiteljske spoznaje o korespondenciji njegova strica Ernesta Katića starijeg (1838. - 1905.) s pravnim povjesničarom međunarodne karijere i europskog ugleda, polihistorom i kolekcionarom Baltazarom Bogišićem (1834. - 1908.) i, nadalje, posvećenost istraživanju tradiranih slika i dragocjenih bilježaka i priloga o kulturnoj povijesti Grada, učinilo ga je jednom od najistaknutijih osobnosti iz dubrovačkog kulturnog kruga na prijelazu i u prvoj polovici 20. stoljeća.

U Katićevoj ostavštini u Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se čitav jedan izdvojeni dubrovački mozaik kulture življenja u kojem su: rukopisi njegova dramskog opusa koje je nerijetko potpisivao pseudonimom Lukša s Orsana, brojni dokumenti vezani uz genealogije starih dubrovačkih obitelji, korespondencija sa znamenitim osobama iz 19. stoljeća, ali i prijepisi dokumenata starijih datuma.¹²

---

⁷ HR-DAZD-385/2, L. 1. 7. Sign. 2. 32. *Obiteljske fotografije obitelji Luxardo iz Zadra*.

⁸ Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817.*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2014., 194; I. Viđen, *Biografska bilješka o Ernestu Katiću*. Programska knjižica predstave „Imbarak i Ljubav na Prijekome“, Kazalište Marina Držića, Dubrovnik, 2010., 6.

⁹ Ivo Perić, Bernard Shaw kao turist u Dubrovniku, *Dubrovnik* 3/4 (1989.), 191-197.

¹⁰ XI. Kongres P.E.N. Kluba u Dubrovniku, *Narodna svijest* 15 (24. 5. 1933.) 21, 1.

¹¹ Ivan Vigjen, Ljudi koje pamtimo: Vlaho Turčinović (1878. - 1952.), *Naša Gospa* 47 (2012.), 36.

¹² HR-DADU-276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*. Osobni fond dr. Ernest Katić katalogiziran je u petnaest serija: 1. Spisi obitelji Katić 2. Spisi obitelji Klaić 3. Spisi obitelji Bettera 4. Spisi obitelji Kaznačić 5. Spisi Đura Pulića 6. Spisi dubrovačkih obitelji 7. Književna djela 8. Književna djela dr. Ernesta Katića i korespondencija s tim u vezi 9. Korespondencija dr. Ernesta Katića 10. Bondino kazalište 11. Politički i pravni spisi 12. *Opera Pia* 13. Crkveni dokumenti 14. Isječci iz novina,

Tijekom vrlo aktivnog društvenog djelovanja ne presušuje njegovo nadahnuće ishodišnim podnebljem u kojem je pronalazio tematske rastere svog književnog stvaralaštva. Pisao je pjesme i prozu, a dopisao je i četiri od planiranih devet poglavlja pripovijesti *Denevrija* hrvatskog književnika i dubrovačkog biskupa Mata Vodopića (1816. - 1893.).¹³ Međutim, pregledi hrvatske dramske književnosti rijetko spominju ime Ernesta Katića, a kada to i čine, ne posvećuju mu više od dvije do tri rečenice, najčešće ga opisujući kao sljedbenika Iva Vojnovića.¹⁴

U dramskim djelima tematizirao je događaje iz dubrovačke prošlosti i propadanja dubrovačke vlastele prožimajući ih, poput književnika Iva Vojnovića (1857. - 1929.), izrazitim sentimentom i lirskom notom duboke osjećajnosti, nerijetko i svojevrsnim emotivnim pasatizmom, zbog čega je u povijesti hrvatske književnosti smatran Vojnovićevim oponašateljem.¹⁵ Kod Vojnovića je vrlo snažno utjelovljena ljubav prema rodnom Dubrovniku, kojemu se pisac i pjesnik uvijek iznova vraćao, noseći ga proustovski u sebi i onda kad, zbog čestih putovanja, u njemu nije bio prisutan. Intenzivno proživljavajući mijene Grada i društva u njemu, nestanak i propast vlastele, Vojnović - kozmopolit, romantik, pjesnik, aristokrat - urbanu dubrovačku fizionomiju doživljavao je poput živog bića, često poistovjećujući svoj sentimentalni svijet s gradskom zbiljom.¹⁶ Na iznimnu vrijednost Vojnovićeva stvaralaštva još je koncem sedamdesetih godina 20. stoljeća upućivao Marijan Matković, ističući kako je riječ o izdvojenom opusu koji neprestano predstavlja

---

obavijesti, osmrtnice 15. Razno iz ostavštine dr. Ernesta Katića. Bogata arhivska građa se sve do njegove smrti 1955. godine nalazila u osobnom posjedu, a poslije – sve do predaje u Državni arhiv u Dubrovniku – bila je u posjedu njegovih nasljednika.

¹³ Klara Pranjko, Ernest Katić, *Hrvatski biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2023., dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10026>; Mato Vodopić, *Denevrija*. Pogovor Luka Paljetka. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 2004., 155.

¹⁴ Hrvoje Ivanković smatra kako je takvu opterećujuću karizmu Katić stekao već sa svojim kazališnim prvijencem, dramom *Jakobinka*, objavljenom 1914. u izdanju Matice hrvatske, te iste godine praizvedenom u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, u režiji Iva Raića. Hrvoje Ivanković, *Zaboravljeni dramski opus Ernesta Katića*. Programska knjižica predstave „Imbarak i Ljubav na Prijekome“, Kazalište Marina Držića, Dubrovnik, 2010., 10.

¹⁵ K. Pranjko, Ernest Katić, *Hrvatski biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2023., dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10026>.

¹⁶ Jelena Obradović Mojaš, Bolesti u djelima Iva Vojnovića, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (2010) 48, 301.

izazov književnoj znanosti i književnoj kritici.¹⁷ Ovdje nije namjera sagledavati književno nasljeđe dvojice autora, tim više što je Vojnovićeva ostavština neusporedivo poznatijeg i snažnijeg stvaralačkog otiska, već ukazati na zanimljivu činjenicu da su se i Ernest Katić i Ivo Vojnović u svojem spisateljskom radu dotakli *Bambina* pjesnikinje Anice Bošković.

1. VJERA, UFANJE I LJUBLJENI BAMBIN IZ KUĆE BOŠKOVIĆA

Obiteljski kućni kipić *Bambina* „u dugačkoj haljinici s krunom na glavi i s jabukom (!), stojeći je blagoslivljao malom svojom desnicom“ svakog tko mu se došao pokloniti posjetivši dom Boškovićevih u Provaljenoj ulici (danas Boškovićevoj br. 3).¹⁸ Snažna obiteljska pobožnost prenosila se i na goste. Posjećivali su ih mnogi Ruđerovi i obiteljski prijatelji. Palača u kojoj su stanovali, sagrađena na ostatcima renesansne građevine sa *solarom* (balkonom) na trećem katu, i danas posjeduje odlike ranobaroknog stila karakterističnog za kraj 17. stoljeća.¹⁹ Kuću je 1705. godine kupio Aničin otac, trgovac Nikola Bošković, nekoliko desetljeća nakon što se doselio u Dubrovnik iz rodnog Orahova Dola u Popovu.²⁰

Znatan imetak Nikola Bošković stekao je trgovačkim vještinama na Levantu makar je njegovo poslovanje zahvaćalo i poslove u Albaniji, Srbiji i Italiji. Još potkraj 17. stoljeća njegova je obitelj ušla u bratovštinu Lazarina, kasnije i Antunina.²¹ Sklopivši

---

¹⁷ Marijan Matković, Ivo Vojnović – danas, *Zbornik radova međunarodnog simpozija o djelu Iva Vojnovića*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., 16.

¹⁸ U citiranom navodu Zdenke Marković pogrešno stoji da u lijevoj ruci *Bambin* Anice Bošković drži jabuku jer u ručici drži zemaljsku kuglu s križem. Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 312.

¹⁹ O toj kući pisao je u *Genealogiji dubrovačkih građana* Ernest Katić. I. Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817.*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2014., 72-73; Katarina Horvat – Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*, Institut za povijest umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2001., 222-224.

²⁰ Nije poznato kada je točno Nikola Bošković došao u Dubrovnik, a u tomu je vjerojatno značajnu ulogu imao njegov ujak fra Vital Andrijašević, ugledni franjevac samostana Male braće u Dubrovniku. Marinko Marić i Rina Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku*, *Analitički Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 178-179.

²¹ Genealogija roda Bošković s osvrtima na pojedine članove roda obrađena je u više studija, među kojima su: Marijan Sivrić i Nenad Vekarić, *A genealogical presentation of the Bošković family*, *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa o Ruđeru Boškoviću*, ur. Žarko Dadić (1991.), 247-258; Marijan Sivrić, *Genealogija roda Bošković u Orahovu Dolu i Dubrovniku*, *Humski zbornik XIII Od Dubrave*

brak u ranim pedesetim godinama sa znatno mlađom suprugom, sedamnaestogodišnjom Pavlom Bettera koja mu je u miraz donijela 2 000 dubrovačkih dukata – otvorila su mu se 'nova vrata' u život.²² Ruđer-Josip bio je njihovo osmo od devetero djece (najmlađi od šestorice sinova).²³ Anica, krsnim imenom Ana-Marija, na svijet je došla posljednja, tri godine nakon Ruđerova rođenja.²⁴ Rođena je 1714. godine u obiteljskoj kući u Gradu. Samo godinu poslije Aničin otac kupio je za 460 dukata i ljetnikovac (ili 'kuću na dvoru') s velikim vrtom na Ilijinoj glavici nadomak povijesnoj jezgri u kojem su boravili s izrazitom radošću. Zdenka Marković zapisala je kako je njihov boravak u 'kući na dvoru' bio sunčana polovina njihovih života, dok je kuća sa *solarom* u tjesnoj gradskoj ulici unutar zidna predstavljala onu drugu, zasjenjenu polovinu.²⁵

Najstarija sestra Marija-Ruža udala se za Ruđera Dragija i jedina od devetero djece zasnovala brak, dok je druga sestra, Marija, pristupila dominikanskom samostanu sv. Katarine Sijenske uzevši ime Marija-Katarina. Najstariji brat Božo-Antun (kasnije činovnik Republike) bio je već osamnaestogodišnjak kada se Anica rodila, a braća Bartolomej zvan Baro (iskusovac) i Ivan-Dominik pripremali su se za duhovna zvanja. Malo nakon njenog rođenja, brat Marko-Antun u osmoj je godini napustio svijet preminuvši od ospica. Uz najstarijeg brata u kući je još ostao brat Petar, koji je također postao činovnik, pomoćnik u Notarijatu.²⁶ Među sluškinjama u kući Nikole Boškovića sedam godina služila je djevojka istog imena - Anica, kći Petra Radova Bogišića iz Konavala. U srpnju 1714. vratila se

---

do Dubrovnika. Uz 300-tu godišnjicu rođenja Ruđera Boškovića (2011): 81-107; M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 171-194. U posljednjem članku autori donose spoznaje o obitelji Nikole Boškovića s naglaskom na pitanja socijalne integracije i oblikovanja urbanog identiteta.

²² M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 180.

²³ Žarko Dadić, *Ruđer Bošković. Školska knjiga*, Zagreb, 1987., 28-29; Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 287-289.

²⁴ Anicu su roditelji dobili u kasnim godinama – otac je imao 74, a majka 40 godina. M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 181.

²⁵ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 289-290.

²⁶ Đivo Bašić, *Dubrovnici i Ruđer Bošković (1711.-1787.)*. Povodom 300-te godišnjice rođenja (1711. - 2011.) *Pomorski zbornik* 47/48 (2013.), 239; M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 181.

trudna u roditeljsku kuću u Konavle i u listopadu rodila nezakonito dijete osamnaestogodišnjeg Boža-Antuna, najstarijeg sina Nikole Boškovića. Nekoliko tjedana poslije u kući Boškovićevih u Gradu rođena je Anica, posljednja kći Nikole Boškovića. O djetetu sluškinje Anice nema nikakvih tragova u vrelima. Izvjesno je tek da se Božo-Antun Bošković nije ženio niti zaredio, a u kući Boškovićevih u Gradu više nije bilo trudnica niti novorođene djece.²⁷ Ostaju neodgovorena dva pitanja – je li možda osobno ime Anice Bošković povezano s imenom sluškinje koja je napustila njihov dom nekoliko mjeseci prije njenog rođenja i je li nježnost prema *Bambinu* bila nadahnutu obiteljskom spoznajom o nezakonitom djetetu sluškinje Anice Bogišić i Boža Boškovića?

Anici je najbliži bio (tri godine stariji) brat Ruđer-Josip s kojim je blisko dijelila djetinjstvo, ali i nježna čuvstva i u njihovoj starosti. Bio joj je uzor u stjecanju znanja, od pjesničkog do slikarskog talenta. Nadarena poput ostale braće i sestara, svoje je obrazovanje, smatra Zdenka Marković, stekla u obiteljskom okrilju uz braću i sestre, ali i u samostanu sv. Katarine, gdje joj je sestra bila redovnica. Uživala je u statusu najmlađeg djeteta: „...na način od pčele, vadit za mene korisni i cijenjeni med njihovijeh kreposti.“²⁸

Otac Nikola djecu je odgajao i usmjeravao na drukčiji životni put no što je bio njegov. Čini se da je bio teške naravi i često imao nesuglasice s okolinom i sa zakonom. Njegov gospodarski uspjeh nije značio potpunu integraciju u dubrovačko društvo i prihvaćanje urbanog identiteta. Ruralno podrijetlo iz zaleđa spominjalo se u pogrđnom kontekstu i njegovim sinovima makar su svi bili rođeni u Dubrovniku, a majka Pavle potjecala iz ugledne građanske obitelji. Da Ruđer nije stekao slavu svjetskoga glasa, Nikolina bi obitelj vjerojatno bila samo jedna od mnogobrojnih doseljeničkih iz hercegovačkog zaleđa.²⁹ Kada je Anica imala samo sedam godina,

---

²⁷ Marić i Kralj Brassard ističu kako dijete sluškinje Anice Bogišić i Boža-Antuna Boškovića po svoj prilici nije završilo u Nahodištu. Djevojčin otac tužbu je podnio kad je novorođenče imalo tri tjedna, a iz teksta tužbe može se iščitati da konavoska obitelj Bogišić nije odbacila trudnu djevojku kao i da je obitelj Nikole Boškovića posredno priznala dijete. Poznato je i da su preostale sluškinje iz doma Boškovićevih posjećivale obitelj Bogišić u njihovu domu u Konavlima noseći im dukate. Opširnije o navodima iz sudskih spisa vidi: M. Marić i R. Kralj-Brassard, Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 190-192.

²⁸ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 291.

²⁹ M. Marić i R. Kralj-Brassard, Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 182, 192-193.

nakon dugogodišnje nepokretnosti i uz psihičke tegobe umro je njezin otac. Svega četiri godine kasnije, nakon pohađanja dubrovačkog isusovačkog kolegija uslijedio je Ruđerov odlazak u Rim, a potom i u druga velika europska središta. Nedugo zatim tragično su skončala njezina braća Petar i Ivan. Bili su to dramatični i potresni događaji u obitelji Boškovićevih.

Anica se nije udala. Stjecajem životnih okolnosti, uz najstarijeg brata Boža-Antuna i majku Pavlu živjela je slobodnim izborom jer, ne udavši se, nije morala u samostan poput mnogih dubrovačkih kćeri iz građanskih i vlasteoskih krugova. U stoljećima Dubrovačke Republike, poznato je, neudani laički status za žene nije dolazio u obzir čak ni u udovištvu, a pitanje miraza odlučivalo je odabir braća ili redovništva, pri čemu taj izbor, uz iznimno rijetke izuzetke, nije bio prepušten djevojkama, već njihovim očevima (roditeljima) ili braći, pa je broj djevojaka koje su u samostan stizale po obiteljskoj odluci daleko nadmašivao broj onih koje su samostanski život odabirale iz duhovnih pobuda.³⁰ Onkraj Republike, Anica Bošković imala je slobodu izbora. Sve do svoje smrti skladno je i otmjeno živjela svjetovnim životom u dubokoj religioznosti „dumna³¹ po duši i činima svojim, a i inače prava dubrovačka vladika po društvenom ugledu što ga je uživala i po braći, osobito Ruđu, a i po sebi samoj kao ‘Boškovića’, kao poetesa“.³² „Imala je u sebi nešto skladno i otmjeno, nešto ‘gosparsko’ kao i Ruđe“, voljela se susretati s obrazovanim domaćim i stranim osobama koje su ih nerijetko posjećivale donoseći pisma ili poruke njezine braće, naročito Ruđera. Bila je obrazovana i kulturna, poznavala latinski, francuski i talijanski jezik.³³

Razmjena njezinih pisama (ili ‘knjiga’ u duhu rječnika onoga vremena) s braćom Barom, nastavnikom isusovačkih kolegija u Italiji, i osobito isusovcem (do ukinuća Reda) Ruđerom, puna ljubavi, topline i odanosti, prave su kronologije obiteljskih i gradskih aktualnosti. Njihova korespondencija memoarska je proza u većem dijelu sadržaja posvećena majci koja je sa svojom (preživjelom) djecom u starosti dane provodila u dubokom religioznom duhu. Nije poznato kada je i na koji način obiteljski kipić *Bambina* dospio u njihov dom, no, nema sumnje - obasjavao je obiteljsku duhovnost i Aničin

³⁰ Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 1999., 202.

³¹ Dumna – časna sestra, redovnica (op. a.)

³² Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 293.

³³ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 293-295.

emotivni i religiozni doživljaj svijeta. Ozračje barokne pobožnosti ogledalo se u dubokom proživljavanju pobožnih osjećaja i snažnih osjetilnih iskustava u vjerskom životu. Barok je ujedno i vrijeme afirmacije izražajnosti o vjerskim dubinama i emocijama.³⁴

Anica Bošković prva je pjesnikinja u hrvatskoj književnosti koja je Božjem Djetecu, *Bambinu* posvetila veći dio svoje poezije.³⁵ „Mi imamo jednoga *Bambina* veoma glasovita u našem gradu, na koga se svak arajdava³⁶; pun je srca od srebra i zlata i sved prihode. Ja cijenim da bi se arajdale na njega ne samo te tvoje velike gospođe, nego i ista kraljica i klenula prida nj. Nisam mogla podnijet da njega i njegove milosti i pomoći ne stavim u pjesan. I zato sam drugu napose učinila, erbo molitve, koje se prid njime čine, pomagaju prvo majku, a paka nas i tebe, pokli svaki dan govorimo s nekom molitvicom Zdravu Mariju za tebe prid njime.“, zapisala je Anica u pismu bratu Ruđeru. Podsjetila ga je i na običaj da se i svećenici koji pohode njihov dom najprije poklone *Bambinu* i pred njim pomole: „A ti ćeš rijet letanije prid *Bambinom*...“³⁷

Božje Djetesce bilo je neprestano u molitvama Anice Bošković, a jedno od mnogih pisama bratu Ruđeru iz njihova ljetnikovca na Ilijinoj glavici započela je (7. prosinca 1765.) klicanjem: „*Viva Gesù Bambino!*“³⁸ Uz povezanost s obiteljskim *Bambinom* bila je, čini se, nadahnuta i s *Bambinom* iz rimske bazilike Svete Marije na Ara Coeli, kojega je prvi put ugledala 1764., kada joj je *ikunicu*³⁹ s njegovim likom darovao fratar u prigodi posjeta njihovom domu. Slavica Stojan smatra kako je fratar na tu gestu bio ponukan Svetim Djetecom koje je ugledao u zidnoj niši u kući Boškovićevih. U svojim pismima bratu Ruđeru Anica je pisala kako su joj poznata čudesa Svetog Djetesca iz Ara Coeli, a čudotvorni zagovor upućivala je i prema obiteljskom kipiću: „Ja sam govorila da je oni dan prisveto

---

³⁴ Michael Pammer, Primjer religijskog modela. Birokratska reforma i preobrazba pučke pobožnosti u 18. stoljeću. *Otium* 2 (1994.) 3-4, 18.

³⁵ O pjesničkoj ostavštini i religioznoj lirici Anice Bošković pisali su mnogi hrvatski i strani autori, čije su tragove sintetizirale Zdenka Marković i Slavica Stojan. Vidi: Z. Marković, *Pjesnikirje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 287-343; S. Stojan, *Anica Bošković*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 119-191.

³⁶ *Arajdava* – raduje (op. a.).

³⁷ Citati su preneseni iz transkripcije Slavice Stojan u knjizi: *Anica Bošković*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 52-54.

³⁸ S. Stojan, *Anica Bošković*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 57-58.

³⁹ *Inkuna*, *ikunica* – nabožna sličica nekog sveca ili svetice.

Djetešce Isus i majci dao snagu i jakos, er on ćuti starce i ljubi...“⁴⁰ Pobožnost i zahvalnost u zaštiti njihove mnogobrojne obitelji iskazivala je Anica i u prigodi stotog rođendana njezine majke Pavle (rođ. Bettera), smatrajući kako je majčina duboka starost u zdravlju i snazi podarena upravo milošću *Bambina*.

Majka Pavle umrla je 1786. u 103. godini života, nakon što je preživjela bolne smrti svoje djece: sina Bara 1770. u Recanatiju u Italiji, i kćeri, časne sestre Marije-Katarine 1773. godine u Dubrovniku, a u devedesetoj godini 1786. umro je i najstariji Aničin brat Božo-Antun. Anica je ostala živjeti sama u opustjeloj kući po vlastitoj želji jer je mogla stanovati sa svojim nećacima, djecom svoje pokojne sestre Marije-Ruže Dragi, što joj je u svojim pismima savjetovao i brat Ruđer.⁴¹ No samo godinu poslije Božove smrti svijet je (pomračena uma kao i brat Petar) napustio i Ruđer.⁴² Poslije njegove smrti Anica je kao posljednja iz obitelji ostala sama i boležljiva s dvjema sluškinjama: Anicom i Lucijom.⁴³ Već ostarjela, do svog ljetnikovca na Iljinoj glavici iz kuće u Gradu više nije mogla ni u *segetti* (nosiljci) pa je obiteljski ljetnikovac, tu obiteljsku dragocjenost i istinski *locus amoenus* svojega života prodala 1802. godine (na dražbi uz privolu svojih tutora, Luka Sorga i Ivana Altestija, te uz odobrenje Maloga vijeća Republike), Kristoforu Casilariju za 7 000 dukata i 1 groš.

Godinu kasnije, u lipnju 1803., prema običaju onoga vremena u svojoj osamdeset i devetoj godini, s istančanim osjećajem razuma, smirenosti i preciznosti napisala je u svojoj kući u Gradu *testamentat*, određivši jednim od oporučnih legata prodaju kuće od koje je zaklada *Opera Pia* trebala uložiti u nekretnine, no ne prije no što njezine obje sluškinje ne osiguraju sebi novi dom.⁴⁴

⁴⁰ S. Stojan, *Anica Bošković*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 57.

⁴¹ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 306-307. Zdenka Marković navodi da je Aničina majka umrla 1777., no Marinko Marić i Rina Kralj-Brassard uvidom u matične knjige kao godinu smrti navode 1786. godinu. M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 181.

⁴² M. Marić i R. Kralj-Brassard, *Obitelj Nikole Boškovića u spisima Kaznenog suda u Dubrovniku. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016.), 193.

⁴³ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 309.

⁴⁴ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 309-311; I. Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817.*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2014., 72-73.

Svoju bezuvjetnu ljubav prema *Bambinu Anica* je pokazivala i u dubokoj starosti, pažljivo mu posvetivši rečenice u svojoj oporuci i pobrinuvši se da poslije njezine smrti kipić bude prenesen u samostan sv. Katarine reda dominikanskoga u kojem je, sve do svoje smrti bila njezina sestra.⁴⁵ Pisanje oporuke valja shvatiti na tragu razmišljanja iz prethodnih stoljeća o oporuci kao sredstvu sređivanja računa sa svijetom i s Bogom u pripravi za 'veliki prijelaz' u onostranost, a zagovor svetaca smatrao se vrlo djelotvornim na putu spasenja.⁴⁶ U oporuci koju je sačinila godinu prije smrti, 1803., o svojoj posljednjoj volji vezanoj uz *Bambina* dala je zapisati: „Naređujem i hoću da se odmah po mojoj smrti prebaci i postavi u crkvi časnih sestara sv. Katarine u ovom gradu, reda sv. Dominika moj kip Djetesca Isusa s nišom i pelenom koja se nalazi u njoj i svjetiljkom od srebra, dva kandiljera od srebra i svim ukrasima koji se nalaze sa strane rečene niše. Naređujem da nitko ne smije dirati srebrena srca, pomaknuti ih s mjesta ili zamijeniti s nekim drugim ukrasom, da bude sve za vječnu uspomenu vjernima koji su posvećeni pobožnosti Malome Isusu, kao znak ljubavi prikazan *Bambinu* od njihova srca da se nikad ne slomije i ne rastavi ovaj kipić. Nadalje, hoću i naređujem da se odmah postavi po volji i nahodaњу priorice rečenih dumana, na trošak mojih prodaja koji će im isplatiti tezorijeri koji će im također isplaćivati od mojih prihoda svake godine toliko ulja koliko im bude trebalo za održavati upaljenu svijeću svakog 25. u mjesecu, za Božićnu devetnicu i za Božićne blagdane pred kipićem *Bambina*. Naređujem i hoću, u slučaju da se ugasi samostan sv. Katarine, kipić *Bambina* mora se premjestiti i postaviti u crkvi sestara sv. Marije od Kaštela, s nišom i svime što se nalazi u niši, sa svjetiljkom, dva kandiljera od srebra i ostalim nakitom, pod istim uvjetima i raspolaganjem kako sam već izložila, što se odnosi na *Bambina*. Naređujem i hoću da se uruče Anici, mojoj sluškinji sličice Malog Isusa i neke obične slike, a kojoj je usmeno rečeno što da s njima učini.“⁴⁷ Zanimljivo je da joj je i na kraju života (kao i 1714. u godini njezina rođenja) u obiteljskoj kući živjela sluškinja istog imena – Anica.

---

⁴⁵ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 289, 311-312; S. Stojan, *Anica Bošković*: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 62, 339-340.

⁴⁶ Zdenka Janeković-Römer, Na razmeđu ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka. *Ottium* 2 (1994.), 3-4, 3-15.

⁴⁷ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 312; S. Stojan, *Anica Bošković*. Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 339-340.

Oba ženska samostana koja se spominju u oporuci Anice Bošković smještena su na južnoj strani povijesne jezgre Dubrovnika i danas više nisu u funkciji, a ljepota sačuvanog graditeljskog sloga još uvijek podsjeća na tragove ženskog redovništva iz dubrovačke prošlosti. Svih se osam ženskih samostana koliko ih je bilo do potresa 1667. (jedan dominikanski, dva franjevačka i pet benediktinskih) nanizalo na potezu od Pustijerne pa sve do vrata od Pila.⁴⁸ Zanimljivo je da je *Bambin* Boškovićevih uopće preživio Napoleonovu okupaciju Dubrovnika 1808. i njegov *Zakonik* prema kojem su svi samostani bili raspušteni, a časne sestre potjerane – i do danas ostao sačuvan.⁴⁹ U dvama ženskim samostanima koje je Anica spomenula, vjerojatno i ne sluteći skorašnju dramatičnu zbilju pljačke i paleži Rusa i Crnogoraca 1806., ulaska francuske vojske i pada Republike, redovnice su boravile samo u prvih nekoliko godina 19. stoljeća jer su ih Francuzi potjerali; samostan dominikanki sv. Katarine Sijenske nakon dolaska Napoleonove vojske i ukinuća reda služio je kao gimnazija sve do 1920., a u samostanu benediktinki sv. Marije u predjelu Grada zvanom Kaštel nastanili su se francuski vojnici pretvorivši ga u vojarnu na način na koji su to radili i u drugim dalmatinskim gradovima.⁵⁰ Ukidanjem više samostana i desakralizacijom crkava tijekom francuske uprave 1808. godine umjetnine iz benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela bile su premještene u Moćnik dubrovačke prvostolnice.⁵¹ Benediktinski je samostan za vrijeme austrijske vlasti potom pretvoren u Poglavarstvo.⁵²

⁴⁸ Dvojbeno je postojanje još triju samostana. Opširnije vidi: Minela Fulurija, Utemeljenje ženskoga samostana sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku. *Povijesni prilozi* 45 (2013.), 115-116.

⁴⁹ Z. Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 311-312; M. Fulurija, Utemeljenje ženskoga samostana sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku. *Povijesni prilozi* 45 (2013.), 132.

⁵⁰ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808-1848)*. Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, 1999., 33-34; Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 2002., 35; Vesna Čučić, *Posljednja kriza Dubrovačke Republike*. Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku – Matica hrvatska, Zagreb-Dubrovnik, 2003., 126; Tamara Gović, *Epigrafski spomenici u Dubrovniku*. Biskupski ordinarijat Dubrovnik, Dubrovnik, 2004., 228-229; Dr. Lujo knez Vojnović, *Pad Dubrovnika I, II*, Fortuna d. o. o., Zagreb, 2009., 25.

⁵¹ Vinicije B. Lupis, *Sv. Marija od Kaštela. Sjedište Područnog centra Dubrovnik Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Dubrovnik-Zagreb, 2011., 18.

⁵² T. Gović, *Epigrafski spomenici u Dubrovniku*. Biskupski ordinarijat Dubrovnik, Dubrovnik, 2004., 228.

Iako bi se dalo pretpostaviti da je kipić *Bambina* Anice Bošković u tim kaotičnim okolnostima nečijom brižnom gestom u traženju sigurnog utočišta dospio u ruke časnih sestara franjevki u samostanskoj crkvi Sigurata podno tvrđave Minčeta u povijesnoj jezgri Grada – u razmatranju te pretpostavke valja se na trenutak zaustaviti. Naime, Anđelko Badurina zapisao je kako je Anica Bošković obiteljski kipić „ostavila svojoj sestri dominikanski u samostanu Sv. Katarine, a ova ga nakon svoje smrti ostavila Sigurati“.⁵³ Taj autorov navod nije posve točan iz nekoliko razloga.⁵⁴ Anica je oporuku pisala 1803. godine i nije mogla oporučno ostaviti *Bambina* svojoj sestri dominikanki jer je njezina sestra (redovničkog imena) Marija-Katarina napustila svijet trideset godina ranije (1773.), a iz oporučnog teksta jasno je da je *Bambin* ostavljen (ne sestri, već) samostanu u kojem je njezina sestra bila redovnica. Anđelko Badurina u tom se navodu pozivao na podatke koje je u članku *Tri veoma stare saču-*

---

⁵³ A. Badurina, *Sigurata – crkva i samostan Preobraženja Kristova u Dubrovniku*. Samostan školskih sestara franjevki, Dubrovnik, 1986., 11.

⁵⁴ Sigurata je pučki naziv za crkvu i samostan Preobraženja Kristova na Prijekome koji se razvio iz latinskog imena crkve: *Transfiguratio Domini*, od kojeg su se u višestoljetnoj uporabi u izgovoru, ispuštanjem pojedinih glasova – tranS(f) IGURATio, razvili nazivi: Sigurat, Sikurat, Sigurata, Sikurata. O izgradnji crkvice nema pisanih podataka, no sudeći prema stilskim karakteristikama njezina gradnja može se datirati oko 11. stoljeća. U pisanim dokumentima ova crkva prvi put se spominje koncem 13. stoljeća, od kada datira i najstariji spomen o trećorednicama sv. Franje (*reclusae S. Francisci*), koje su se od davnina smjestile pokraj crkvice i o njoj brinule. Nazivale su se i picukare, picokare (tal. *pizocare*). U ovaj su samostan ulazile pretežito pućanke. U početku su živjele po pravilu franjevačkog svjetovnog trećeg reda, a u prvoj polovici 18. stoljeća dobile su i svoja vlastita pravila objedinjena u dokumentu koji se pod naslovom *Zakon dumana od Sigurate ili Regula* danas čuva u samostanskom arhivu. Od 17. stoljeća do 1935. u dokumentima i u običajnom govoru nazivala se: Gospa Sigurata, Gospa od Sigurate, *Sancta Sigurata*, *Ecclesia S. Mariae Siguratae*, *Ecclesia B. M. Virginis de Sigurat* (zbog Bogorodičine slike koja se u njoj častila). Danas se zove Sigurata, a po njoj je i cijela ulica dobila ime Od Sigurate. Opširnije vidi: A. Badurina, *Sigurata – crkva i samostan Preobraženja Kristova u Dubrovniku*. Samostan školskih sestara franjevki, Dubrovnik, 1986., 1-3, 18-19. Nella Lonza ističe kako se crkva Preobraženja Gospodinova prati kroz dokumente počevši od 13. stoljeća, ali da je u arheološkim istraživanjima ustanovljen kontinuitet sakralne gradnje još od prijelaza od kasne antike u rani srednji vijek, a otkrivene su i dijelom rekonstruirane izvorne strukture predromaničke građevine. Na tom lokalitetu tijekom srednjeg vijeka sigurno nije bio samostan, nego samo crkva s rekluzorijem. O postojanju samostana nagađalo se zbog nedovoljnog poznavanja fenomena rekluzi, pa se mislilo da se govori o dumnama koje žive u samostanu. Međutim, ističe Lonza, samostan ne spominje ni jedan od izvora o samostanima iz tog razdoblja, a vrela o rekluzama posve su jasna. U rekluzoriju Sigurata živjele su svega jedna do dvije rekluze. Vidi: Nella Lonza, *Ana, Pavo i Grlica. Rekluze i pustinjaci u pobožnom krajobrazu srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2012., 162.

vane crkvice dubrovačke: Sv. Nikola na Prijekom, Sv. Jakob na Pelinama i Sigurata 1929. donio don Niko Gjivanović, rekonstruirajući preciznije prenošenje *Bambina* u crkvu Sigurata tri godine nakon što je Anica 1803. napisala oporuku. Citat don Nika Gjivanovića ovdje prenosim u cijelosti: „...kapeli sv. Katarine ostavi ona ovaj dar ‘statua del SS. mo Bambino colla sua nicchia, e con tutto quello che si troverà dentro o intorno ad essa, come attualmente si trova, colla lampadina d’ argento, due candellieri d’argento, è tutto quell’ altro d’ ornamento, che si trova dai lati della sud a nicchia...’. Za slučaj da bude ukinut taj samostan naredi ona, da se onaj kipić sa svim ostalim spomenutim predmetima prenese u kapelu manastira dubrov. koludrica Sv. Marije od Kaščela. Za francuske okupacije, koja god. 1808. isprazni i ukine sve dubrovačke koludričke samostane, zadnji njihovi ostaci, koludrice iz najboljih dubrovačkih obitelji plemićkih i gragjanskim raspršaše se po raznim privatnim kućama, gdje i preminuše.⁵⁵ A onaj kipić sa onim srebrnim predmetima s velikim poštovanjem i ponosom sada čuvaju ‘dumne od Sigurate’ i mole mu se, sa bogoljubnim narodom, osobito kroz predbožićnu devetnicu i u dane božićnih svetkovina. Kod tih je ‘dumana’ predaja sačuvana, da su nekoje njihove predšasnice primile sve te nabožne uspomenne iz ruku jedne od zadnjih koludrica dubr. samostana Sv. Marije od Kaščela, koja se zvala ‘dumna Marija-Katarina’,⁵⁶ zato ove ‘dumne’ još i sada zovu taj kipić: ‘Bambin (=Djetešce=) ‘dumne Marije-Katarine’.⁵⁷ Možda je upravo ova posljednja rečenica iz citata (o dumni iz benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela, istog redovničkog imena) stvarala zabunu u zaključku kako je *Bambina* na sigurno sklonila Aničina sestra dominikanka Marija-Katarina.

Kontekst iz citata don Nika Gjivanovića, posljednjeg rektora crkve Sigurata u prvoj četvrtini 20. stoljeća koji je istražujući u dubrovačkom arhivu umnogome rasvijetljavao povijest te crkve i trećoredica, unekoliko je pojasnio okolnosti pod kojima je, vrlo vjerojat-

⁵⁵ Minela Fulurija navodi kako su se nakon ukidanja samostana preživjele potjerane redovnice smjestile kod svojih obitelji ili u kući Antonija Casilarija na Pilama. M. Fulurija, Utemeljenje ženskoga samostana Sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku. *Povijesni prilozi* 45 (2013.), 133.

⁵⁶ Ovdje se Gjivanoviću, vjerojatno, potkrala greška jer u vrijeme francuske okupacije u benediktinskom samostanu sv. Marije od Kaštela nije bilo redovnice tog imena. Jedina benediktinka Marija-Katarina Sorgo umrla je 1800. godine i nije doživjela ukinuće samostana. Na ovom podatku kao i izvorima na idućim mjestima u članku, koji se tiču redovnica iz ženskih samostana, zahvaljujem dr. Mineli Fulurija Vučić.

⁵⁷ N. Gjivanović, Tri veoma stare sačuvane crkvice dubrovačke: Sv. Nikola na Prijekom, Sv. Jakob na Pelinama i Sigurata, *Glasnik dubrovačkog učenog društva Sv. Vlaho* br. 1. Društvo Sv. Vlaho, Dubrovnik, 1929., 172.

no, kipić *Bambina* dospio u crkvicu Sigurata. Međutim, i nad ovim pojašnjenjem i dalje ostaje lebdjeti pitanje – tko je bila dumna Marija-Katarina koja je, po predaji, spasila *Bambina*? Arhivski podaci kazuju kako je Aničina sestra (rođena 6. rujna 1693.) u samostan s mirazom (zanimljivo, kao prekobrojna) ušla 19. veljače 1718., služeći redovničkom poslanju sve do svoje smrti 30. kolovoza 1773. godine.⁵⁸ Krsnim imenom Marija ulaskom u samostan preuzela je ime Marija-Katarina. Njezina imenjakinja dominikanka, časna sestra Marija-Katarina (krsnim imenom Maddalena, kći Mattea Nikole di Pozza) u samostan je ušla 1786. i doživjela dramatični ulazak Francuza i raspuštanje samostana; svijet je napustila 1849. godine.⁵⁹ Je li možda upravo ona spasila *Bambina* koji je nekada pripadao kući Boškovićevih i skrila ga kod redovnica benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela – ostaje otvoreno pitanje. Izvjesno je tek da to zasigurno (kao što se sporadično pisalo u literaturi) nije bila Aničina sestra.

Kipić *Bambina* u svojoj prvobitnoj staklenoj zidnoj niši iz Aničina doma još i danas se čuva na bočnom oltaru u crkvici Sigurata. O njemu brinu časne iz samostana školskih sestara franjevki.⁶⁰ Izložen je „sa svim onim zavjetnim srcima i nakitom, kako je negda stajao u sobi Aničinoj“, zapisala je Zdenka Marković.⁶¹ Ovo je, zapravo, prvi podatak koji locira smještenost kipića u kući Boškovićevih, iako je vjerojatnije da je u danima obiteljskog zajedništva bio izložen u *saloči* ili na nekom mjestu u kući na kojem je bio dostupan pogledu ukućana i njihovih gostiju.

---

⁵⁸ HR-ABD *Regularium et Monialium* 1705-1806. ser. 6, sv. 3, fol. 17.

⁵⁹ HR-ABD *Regularium et Monialium* 1705-1806. ser. 6, sv. 3, fol. 18. I ovom prigodom zahvaljujem dr. Mineli Fulurija Vučić na podacima o dominikanski Mariji-Katarini di Pozza i genealoškim pojedinostima koje joj je za života ustupio akademik Nenad Vekarić.

⁶⁰ Podružnica Reda Školskih sestara franjevki ustanovljena je 1952. godine. Kuća u kojoj stanuju pokraj crkvice Sigurata danas je u vlasništvu Provincije, a naslijeđena je od franjevačkih trećoredica – dumana od Sigurate. Unutar samostana sestre su 1983. godine uredile vrijednu zbirku samostanskih umjetnina o kojima brinu i (na poziv) predstavljaju široj javnosti. Tijekom postojanja crkve i samostana prikupile su se brojne umjetnine, koje su uglavnom u postojeću zbirku dospjele kao zavjet ili zahvala za ispunjeni zavjet. Zbirka je danas smještena u prostorijama najstarijeg dijela samostana. Većina tih umjetnina pripada razdoblju baroka, posebno je zastupljeno 18. stoljeće, no ima i starijih, veoma vrijednih umjetnina. Sestre su se u početku bavile kućnom radinosti, a djelovale su i pomagale u zdravstvenim ustanovama. Poučavaju vjeronauk u školi. Drevna crkva posvećena je, kako je u ovom radu već rečeno, Preobraženju Gospodnjem. Kao titular danas se slavi blagdan 6. kolovoza. Dostupno na: <https://skolske-sestre-franjevke.hr/o-nama/zajednice/dubrovnik/>.

⁶¹ Z. Marković, *Pjesnikirje starog Dubrovnika*. JAZU, Zagreb, 1970., 312.

Nakon što je sačinila oporuku Anica Bošković poživjela je još nešto više od godine dana te napustila ovaj svijet 12. kolovoza 1804. godine. Na mjestu njezina posljednjeg počivališta uz majku u franjevačkoj crkvi samostana Male braće na Stradunu, Društvo Anice Bošković postavilo je 1939. nadgrobnu ploču.

Bambin iz ostavštine Anice Bošković u crkvi Sigurata (fotografija preuzeta iz slikovnice *Bambin* u izdanju Matice hrvatske ogranaka Dubrovnik, 2022. Snimio: Boris Jović)

2. *BAMBINU* ANICE BOŠKOVIĆ IZ PERA ERNESTA KATIĆA I IVA VOJNOVIĆA

Vratimo se činjenici da su i Katić i Vojnović posegnuli za perom nadahnuti starinskim običajem koji je, na svojevrstan način, izdvojila i čitavog života nježno njegovala Anica Bošković. O njezinom *Bambinu* Katić je 1935. pisao u prilogu o kulturnoj povijesti u listu *Dubrava* naglasivši brižnosti i odanost vjerskoj tradiciji, ne precizirajući pritom činjenične navode iz legata, već jednostavno zapisavši kako je kip Djetešca Jezusa „sestra velikog Ruđera Boškovića ostavila dumnama od Sigurate“.⁶² Pretpostaviti je da su Ernestu Katiću

⁶² E. Katić, Dubrovačka pastorala ili slavljenje Božića u starom Dubrovniku, *Dubrava* 3 (24.12.1935.) 43, 2.

podatci iz oporučnih legata Anice Bošković bili poznati, tim više što je bio član uredničkog vijeća prvog broja *Glasnika dubrovačkog učenog društva Sv. Vlaho* u kojem je don Niko Gjivanović 1929. godine u svom članku pisao, uz ostalo, i o okolnostima pod kojima je Aničin *Bambin* sklonjen na sigurno.⁶³ Međutim, čini se da je u Katićevu tekstu autoru bilo važnije naglasiti činjenicu da se kipić, s obzirom na svoju zanimljivu 'malu povijest' i dalje brižno čuva u ženskom samostanu u Gradu unutar zidina. Možda nije naodmet reći kako pisanje o *Bambinu* nije bila jedina Katićeva poveznica s obitelji Anice Bošković. Osim što se zalagao za podizanje spomenika Ruđeru-Josipu Boškoviću u gradu, kao istinski zaljubljenik u spomeničko nasljeđe Ernest Katić bio je posljednji vlasnik ljetnikovca Bettera u Mlinima u Župi dubrovačkoj prije nacionalizacije povijesnog zdanja. Danas tek zapuštena ruševina nekadašnjega ladanjskog sklopa na samoj morskoj obali još uvijek se u živoj predaji vezuje uz ime trgovca, pjesnika i prevoditelja Bara Bettere (1637. - 1712.), sina talijanskog doseljenika iz Bergama, Aničinog djeda (po majci Pavli Bettera).⁶⁴ Katić ga je kupio 1929. od Ana-Marije Bettera-Centa, posljednjega potomka obitelji u izravnoj muškoj liniji, došavši tako i u posjed dijela obiteljskoga arhiva obitelji Bettera. Tragom tih isprava, ali i drugih povijesnih izvora, Katić je proveo minuciozno arhivsko istraživanje i većim dijelom rekonstruirao povijest ljetnikovca, no rezultate nažalost nikad nije objavio.⁶⁵

Samo godinu dana nakon Katićeva zapisa u listu *Dubrava* i sedam godina nakon Vojnovićeve smrti, članovi dubrovačkog katoličkog ženskog Društva Anice Bošković 1936. godine izveli su na pozornici Društva Vojnovićevu jednočinku *U zadnjem času - Nešto kao čudo u jednom činu, što se zbiva dne 11. Augusta 1804. u kući Anice Bošković u Dubrovniku*, koju je Vojnović napisao na poticaj svoje sestre Katice (1856. - 1928.). Dramu je napisao na Uskrs 1927. u sobi br. 107 hotela *Imperial* u Dubrovniku „u jednom dahu i jednom danu zaronivši ponovno u dubrovačku prošlost, dramski obradivši životni put proslavljenog Ruđera Boškovića i predsmrtnu osamljenost njegove sestre Anice“. Iste godine javno ju je čitao uz veliko

---

⁶³ N. Gjivanović, Tri veoma stare sačuvane crkvice dubrovačke: Sv. Nikola na Prijekom, Sv. Jakob na Pelinama i Sigurata, *Glasnik dubrovačkog učenog društva Sv. Vlaho* br. 1. Društvo Sv. Vlaho, Dubrovnik, 1929., 172.

⁶⁴ HR-DADU, Rukopisna ostavština Ernesta Katića, *Genealogija dubrovačkih građana*, isjecci. Kut. 13 F7, 33. 29. fol. 55 v.; Ž. Dadić, *Ruđer Bošković*. Školska knjiga, Zagreb, 1987., 30.

⁶⁵ Antun Baće, Ivan Viđen, *Praefatio* za ladanjsku arhitekturu u Župi dubrovačkoj: ljetnikovac Bettera kraj Mlina. *Peristil* 56 (2013.), 215; Nada Grujić, *Dubrovačka ladanjska arhitektura*. Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2021., 301-303.

zanimanje publike u dvorani „Bošković“.⁶⁶ U pismu svome bratu Luju Ivo Vojnović je zapisao: „Pišem smrt Anice Bošković, Rugjove sestre, morta 90-enne 1804., za Društvo Anice Boškovice ecc. ecc...“ Vojnović je u svojoj drami napisao kako je „Anica vrlo stara (92 god.)“, što nije točno jer je umrla u 90-oj godini, no to se može razumjeti i kao svojevrsna piščeva literarna sloboda. Anica, posljednja iz porodice Boškovića i posljednja pjesnikinja starog Dubrovnika, muči se pred smrt misljuje zašto se njezin slavni brat nije nikad vratio u svoj Grad otkako je kao dječak otišao (!).⁶⁷ U Vojnovićevoj jednočinki *U zadnjem času - Nešto kao čudo u jednom činu, što se zbiva dne 11. Augusta 1804. u kući Anice Bošković u Dubrovniku*, Ruđerova 'sjena' javlja joj se i umiruje ju kazujući joj - da se vratio u voljeni grad, Dubrovnik bi ga zarobio i ne bi više bio – Bošković.⁶⁸ Ta činjenica da Vojnović lik Ruđera iz onozemaljske dimenzije u svojoj drami naziva Sjenom, možda se može staviti u okvir shvaćanja koje se razvijalo pod utjecajem humanističkih postavki iz ranijih stoljeća kada se zamahom religioznog života smrt opisivala kao 'sjena tijela'.⁶⁹ Zamjetna je i činjenica da je Vojnović osluhnuo molbu svoje sestre Katicice samo godinu prije njezine smrti. Vrijeme radnje datirao je (11. kolovoza), dakle, u danu prije stvarnog datuma Aničine smrti.

U iščitavanju jednočinke koje donosi Luko Paljetak Aničin zamjenski (sveti) sin jest upravo Božje djetesce - *Bambin* koje je „sveti zaštitnik, sveti (mitski) rodonadželnik kuće Bošković (Boško - Božo - Božić - mali Bog = Bambin)“.⁷⁰ Takvo čitanje čini se još zanimljivijim prisjetimo li se 'priče o nezakonitom djetetu' Aničina brata Boža-Antuna. No, *Bambin* istodobno simbolizira i smrt i uskrsnuće „jer dijete u sebi posjeduje znamenje starog ali i nagovještaj

⁶⁶ Mirko Žeželj, *Gospar Ivo*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1977., 264; Luko Paljetak, *Mala trilogija*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 14-15; Luko Paljetak, Tumač. *U zadnjem času*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 71, 119.

⁶⁷ Kod Žeželja nedostaje opaska o tomu kako je riječ o pogrešnom navodu jer je Ruđer Bošković tijekom života još jednom posjetio Dubrovnik. Bilo je to 1747. kada je u rodnom kraju proveo ljetne praznike ostavši u Dubrovniku sve do početka listopada. M. Žeželj, *Gospar Ivo*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1977., 264; Ž. Dadić, *Ruđer Bošković*. Školska knjiga, Zagreb, 1987., 35.

⁶⁸ M. Žeželj, *Gospar Ivo*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1977., 264.

⁶⁹ Z. Janeković-Römer, Na razmeđu ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka. *Otium* 2 (1994.), 3-4., 12.

⁷⁰ Luko Paljetak, *Mala trilogija*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 35.

onog novog što tek dolazi“.⁷¹ Iz takvog doživljaja Paljetak zaključuje kako je Vojnovićevo vlastito djelo, kao sveti čin ujedno i zamjenski sin Vojnovićev, svojevrsna „nadoknada za sve one nesuđene sinove“.⁷² Podsjetimo, ni Anica Bošković ni Ivo Vojnović nisu sklopili brakove niti su imali potomstvo. Na tom tragu, ispisujući svoju dramu kao što je Anica ispisivala svoju oporuku, Vojnović se dotakao i njezina *Bambina* u dramskom trenutku u kojem Anica kazuje: „Vas život sam prošla tješeći majku, tješeći s riječima ili sa knjigama (pismima op. a.) braću, tješeći samu sebe - čekajući njega. Pa baš za to sam uvela u pustoš ove kuće ovo d j e t e š c e, koje nam je odavna falilo i što nije htjelo doć ljudskim životom da nas razveseli!... Moj sveti *Bambin!* A on nas je utješio, prinašajući naše molitve Bogu, da čuva Rugja i, kad bude vrijeme, da ga odvede sve do raja.“⁷³

Aničina *Bambina* Vojnović je u dramski tekst uveo već u uvodnim rečenicama scenskog opisa: „...Lijevo u zidu jedna je niša u kojoj leži, na posebnom oltariću, starim brokatom zastrto, jedno lijepo d j e t e š c e, ili kako su ga onda u gradu, po onome u Ara Coeli u Rimu, zvali: *Bambin*. Lice i ručice djeteta su od našaranog voska, kao u lutke. Srebrom je povito dočim okolo vrata vise mu gjerdani od zlata i bisera i posuto je zavjetima. Na glavi sjaji mu se pozlačena kruna. Povrh d j e t e š c a visi upaljena kangjela⁷⁴ od srebra. Domalo u sobi neće biti drugog svjetla, kad se zapad udune.“⁷⁵

S obzirom da je kipiće Boškovićevih u stojećem položaju, čudno je da je na tom mjestu kao i u nekoliko drugih didaskalija, Vojnović napisao kako *Bambin* 'leži': „(Smiješeći se, zagledala se u Božićnje Djetešce koje leži na osvjetljenom oltariću u staklenoj skrinjici): - A intanto zaboravljamo da nam ostaje Božićnje Djetešce, naš Sveti *Bambin!*“⁷⁶ I Vojnović je i u didaskalijama i u samom tekstu uveo snažnu pobožnost Ruđerove sestre: „(Anica je uzdahla pa se zagledala u *Bambina* sklopivši ruke kao da moli) – Dobar li si, Bože moj! Eto, uslišavaš molitvu moju da me u smrt obasja bljesak prošlosti!“⁷⁷

---

⁷¹ Luko Paljetak, *Mala trilogija*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 35.

⁷² L. Paljetak, *Mala trilogija*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 35.

⁷³ Ivo Vojnović, *U zadnjem času*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 81.

⁷⁴ Kangjel – kandilo (op. a.).

⁷⁵ I. Vojnović, *U zadnjem času*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 71-72.

⁷⁶ I. Vojnović, *U zadnjem času*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 76.

⁷⁷ I. Vojnović, *U zadnjem času*, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 85.

Prije spuštanja teatarskog zastora na samom kraju drame Vojnović ispisuje posljednju rečenicu: „*Bambin* se blaženo smješka ispod srebrne kangjele.“⁷⁸ U sadržaj jednočinke uvrstio je i Aničine oporučne odluke o zbrinjavanju kipića nakon njene smrti: „Sve sam tu uredila što sam čela za moga *Bambina*. Prodaće se sve što je Boškovića za siromahe i da *Bambin* ima svoj oltar, svoju kangjelu, svoje zavjete u Dumana Svete Katarine – a ako – ne daj Sveti Vlaho! – dogje opet kakva trešnja ili kuga, ili rat, neka ga prenesu u Dumana od Svete Marije – ili u onijeh tvojijeh od Sigurate... Čutim da mi se približuje zadnji čas.“⁷⁹ U Aničinu dramskom monologu Vojnović je, dakle, uveo spominjanje crkve Sigurata koja se u njezinim zbiljskim legatima – ne navodi.

Tako su pobožnost i nježnost prema *Bambinu* Anice Bošković trajno zabilježene iz pera dvojice autora koji su, svatko na svoj način i iz svojih osobnih nadahnuća i emotivnih pogleda na baštinu – ostavili trajan trag. Međutim, Ernest Katić svoju je suptilnu gestu spram dubrovačkih *Bambina* otjelovio i u vlastitoj obitelji. Među primjercima ležećih kipića u privatnim dubrovačkim zbirkama je i *Bambin* iz kuće Ernesta Katića iz palače Gozze-Basegli-Katić na Gundulićevoj poljani, koji je danas u vlasništvu Društva prijatelja dubrovačke starine.⁸⁰ Kipić od mješavine pčelinjeg i parafinskog voska, dimenzija 36 x 13 cm, umotan je u bijelu svilenu tkaninu. Rad je nepoznatog majstora iz Palerma u 19. stoljeću. Na drvenoj poledini ostakljene kutije piše: 'Djetešce Jezus (*Bambin*) iz dubrovačke kuće Dr. Nika Lepeša i njegovih pet sestara na Gundulićevoj poljani'. Želja darovatelja bila je da se s *Bambinom* postupa brižno i da ga se čuva na najljepšem mjestu u kući te da pred njim svakog

⁷⁸ I. Vojnović, U zadnjem času, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 94.

⁷⁹ I. Vojnović, U zadnjem času, u: Ivo Vojnović, *Mala trilogija*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1999., 81.

⁸⁰ *Bambin* iz kuće Katić jedan je od dva *Bambina* u vlasništvu Društva prijatelja dubrovačke starine. R. Andjus i A. Dilberović, Restauracija voštane figure *Bambina*, *Zbornik Dubrovačkih muzeja* 5 (2022.), 391; M. Nodari, Božić u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti* 33 (2003.) 42, 192-197; M. Nodari, O *Bambinu* Ernesta Katića, *Čovjek, pčela, med i vosak u tradicijskoj kulturi Dalmacije*. Katalog izložbe. Autorica izložbe Dinka Alaupović-Gjeldum. Etnografski muzej Split, Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (2011.). Katićeva palača (u kojoj žive nasljednici, a Ernest Katić je njezin vlasnik postao 1925. godine) smještena je na današnjoj Gundulićevoj poljani, koja je u razdoblju prije Velike trešnje 1667. bila gusto izgrađena i presječena ulicama. O tomu postoji tek spomen u literaturi jer je nakon velikog potresa (p)ostala neizgrađeni prostor poljane kakva postoji i danas. I. Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817.*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2014., 194; Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb, 1958., 36.

tjedna gori lumin. Ako to ne bi bilo moguće ispoštovati, darovatelj je poželio da se u tom slučaju *Bambin* preda crkvi svetoga Vlaha.⁸¹ Katićeva želja da se pred kipićem svakog tjedna upali lumin podsjećajući na misao iz njegova zapisa u listu *Dubrava* u kojem je naveo da se pred „kipom Jezusa“ Anice Bošković u crkvi Sigurata na Badnji dan palio lumin.⁸²

3. O BAMBINIMA U DUBROVAČKOJ KULTURNOJ TRADICIJI

Vjerskim i tradiranim blagdanskim običajima u dubrovačkim crkvenim i privatnim zbirkama do danas su sačuvani vrijedni primjerci *Bambina*. U Dubrovniku se već od sredine 19. stoljeća u kućama počeo širiti običaj postavljanja betlehemske figurice i Svete obitelji u špiljici na mahovini. Okružni poglavar Pavo Rešetar (1809. - 1880.) stanujući s obitelji u Kneževu dvoru, na velikom stolu prvi je put izložio jaslice. Pisac i arheolog Josip Bersa, Katićev blizak prijatelj, još kao dijete sudjelovao je u tom činu.⁸³ S vremenom, Betlemi su u dubrovačkim kućama sve više ispunjali blagdansku praksu odmjenjujući polako čašćenje *Bambina*, ali ne i potirući snagu običaja iz davnine o kojem još i danas vrlo živo svjedoče sačuvani primjerci. Iz takvih okolnosti Vinicije Lupis i Branko Matulić s razlogom ističu kako je *Bambin* ili Djetešce Isus, osobito u Dubrovniku, tema mnogo starija od jasličkih uprizorenja.⁸⁴

Iz crkvenih zbirki spomenimo najprije sačuvane figurice Malog Isusa u ležećem položaju koje se izlagalo u božićnim danima na

---

⁸¹ M. Nodari, Božić u Dubrovniku *Dubrovački horizonti* 33 (2003), 42. 196; B. Hajdić, Prsveto Djetešce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 17; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 178-179; R. Andjus i A. Dilberović, Restauracija voštane figure Bambina, *Zbornik Dubrovačkih muzeja* 5 (2022.), 391-392, 395.

⁸² E. Katić, Dubrovačka pastorala ili slavljenje Božića u starom Dubrovniku, *Dubrava* 3 (24.12.1935.) 43, 1.

⁸³ J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*. Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 2002., 281. Figurice Rešetarova Betlema izradene od masivnog rezbarenog polikromiranog drva, vjerojatno austrijske provenijencije, iz prve polovice 19. stoljeća, danas se u božićno vrijeme postavljaju u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku. B. Hajdić, Prsveto Djetešce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 20, 44.

⁸⁴ V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171.

dubrovačkim oltarima samostalno ili u staklenim škrinjacama - pokaznicama. Izrada staklenih pokaznica vjerojatno je bila u funkciji zaštite i očuvanja kipića, no ovdje nije naodmet podsjetiti i na simboliku stakla koje je u zapadnom kršćanstvu zbog svoje prozirnosti predstavljalo simbol čistoće.⁸⁵ U franjevačkoj crkvi Male braće na Stradunu u Badnjoj noći izlaže se figura ležećeg *Bambina* u drvenoj kolijevci koju je početkom 20. stoljeća izradio talijanski kipar Luigi Guacci od *papier mâchéa*, a štovao se i kip stojećeg Djetesca Isusa ili Praško Dijete Isus kojeg su franjevci sve do sredine 20. stoljeća postavljali u Betlehem na blagdan Sveta tri kralja.⁸⁶ U crkvi Svih svetih (Domino) čuva se figura ležećeg *Bambina* od polikromiranog drva, pretpostavlja se, talijanske provenijencije iz 18. stoljeća, u staklenoj, drvom obrubljenoj pokaznici-škrinjici.⁸⁷ Figurica ležećeg *Bambina* od celuloida iz nepoznate južnotalijanske radionice u 19. stoljeću u božićnim se danima polaže pred oltar u ostakljenoj pokaznici u jezuitskoj crkvi sv. Ignacija, a kipić ležećeg *Bambina* izrađenog od gipsa iz 19. stoljeća u košarici od pletene slame čuva se u dominikanskome samostanu.⁸⁸ Samostan Sigurata u svojim muzejskim prostorijama čuva dvije ležeće figurice *Bambina* izrađene od parafinskog i pčelinjeg voska, polegnute u ostakljene pokaznice-škrinje o kojima u crkvenim kronikama nema podataka ni o dataciji ni o donatorima. Predstavljaju dijete u povozu na jastuku od ružičaste svile i tila, dok druga figurica leži na minijaturnom krevetu sa zlatno oslikanim anđelima i križevima.⁸⁹ No poznatiji je svakako podatak o praškom *Bambinu* Anice Bošković u samoj crkvi. U dubrovačkoj katedrali čuva se praški *Bambin* izrađen u gip-

⁸⁵ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 543.

⁸⁶ B. Hajdić, Prsveto Djetesce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 15; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.), 3/4, 178.

⁸⁷ Prema kazivanju don Slavka Grubišića u razgovoru zabilježenom 2013. godine; B. Hajdić, Prsveto Djetesce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 16; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 178.

⁸⁸ B. Hajdić, Prsveto Djetesce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 17; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 178.

⁸⁹ B. Hajdić, Prsveto Djetesce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 15.

su. Još jedan lijep primjerak čudotvornog Praškog Isusića izložen je na postamentu malenog oltarića, lijevo od ulaza u crkvu časnih sestara Službenica Milosrđa (sestara ančela) na Pilama u Dubrovniku. Kipić praškog *Bambina* donijele su časne sestre iz Italije sredinom 19. stoljeća jer je njihova utemeljiteljica sv. Krucifiksa Paola di Rosa iskazivala osobitu ljubav svetome Djetiću. Kipić ima stiliziranu krunu na glavi, uzdignutom desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj drži zlatnu kuglu. Časne ančele, poznate po umijeću izrade liturgijskog ruha, izradile su mu raskošnu svilenu odjeću.⁹⁰

Valja dodati da *Bambini* u prošlosti nisu pronosili samo urbanu pobožnost, već su nježnim običajem bogatili i blagdanske dane na izvangradskom prostoru. Jedan dragocjeni primjerak je i sačuvani *Bambin* u ostakljenoj pokaznici (18./19. st.) iz crkve Presvetog Spasitelja u Mokošici koji je preživio bombardiranje 1944. godine.⁹¹

Njegovanje čašćenja *Bambina* u dubrovačkom podneblju i u domovima refleksija je običajne prakse zapadne obale Jadrana. Zlatno doba izrade sakralnih i profanih umjetničkih skulptura u vosku na području južne Italije ostvaruje se tijekom 17. i 18. stoljeća i lagano nestaje sredinom 19. stoljeća. U proizvodnju *Bambina* bila su uključena dva južnotalijanska grada: Napulj i Palermo, pa se s razlogom može govoriti o dvjema 'školama izrade' u kojima su kipići bili zaštićeni staklenim stranicama drvenih kutija ili su bili zaklonjeni staklenim zvonom. Napolitanski *Bambin* bio je izložen gol u ležećem ili stojećem položaju, dok je palermitanski odjeven u ruho od voska, katkad tekstila ili je bio prekriven perizomom. Sicilijanski i napolitanski majstori bili su iznimno poznati po svojoj izradi *Bambina*, osobito stoga što je kipiće imala gotovo svaka kuća. U Palermu su majstori i umjetnici imali i svoju udругu, a trag te iznimne i izdvojene zanatske vještine sačuvan je i danas u imenu ulice *Via dei bambini*.⁹² Izrađeni u vosku, gipsu ili polikromiranom drvu, *Bambini* iz radionica talijanske provenijencije iz 18. i 19. sto-

---

⁹⁰ Prema kazivanju časne sestre Berhmane Vlašić iz razgovora zabilježenog 2013. godine; B. Hajdić, Prisetvo Djetesce Bambin, *Dubrovački Betlemi. Tradicija slavljenja Božića u Dubrovniku*. Katalog izložbe. Autorica teksta, izložbenog postava i izložbe B. Hajdić. Dubrovački muzeji, Dubrovnik, 2017., 17; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 179-180.

⁹¹ *Zbornik radova o 250. obljetnici župe Presv. Spasitelja u Mokošici*, ur. don Ivica Pervan. Župa Presv. Spasitelja u Mokošici i Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku, Dubrovnik, 2021., 385.

⁹² R. Andjuz i A. Dilberović, Restauracija voštane figure Bambina, *Zbornik Dubrovačkih muzeja* 5 (2022.), 393.

ljeća izlagali su se u dubrovačkim saločama i salonima, 'kamarama od posjeda' i na crkvenim oltarima, različiti po impostaciji stojećih ili ležećih figurica.⁹³

4. KULT DJETETA, ŽENSKI SAMOSTANI I DITIĆI U DALMATINSKOM OKRILJU

Iz nježnog okrilja Anice Bošković tradiciju šovanja *Bambina* valja sagledati i u širem pogledu na kult Djetesca Isusa i njegovu dugu povijest koja početke prepoznaje od 4. stoljeća, preko sv. Jeronima u 5. stoljeću, a Malog Isusa osobito je štovao francuski teolog i filozof iz cistercitskog reda sv. Bernard iz Clairvauxa u 12. stoljeću.⁹⁴ Osobit i izdvojen trag nalazimo kod Franje Asiškog u 13. stoljeću. Samo jedno stoljeće nakon živih jaslca sv. Franje u franjevačkoj božičnoj službi u Italiji javljaju se bojane figure Malog Isusa u povojima. Isprva zamišljene kao aktovi u punoj plastici, s vremenom su ih počeli odijevati u skupocjene tkanine. U renesansi se figure djeteta Isusa nisu izrađivale samo od drva nego i iz bjelokosti, od voska, gline, od bronce i porculana.⁹⁵ Iz 16. stoljeća dopire šovanje Malog Isusa sv. Terezije Avilske, koja se nikada nije nigdje uputila a da ga nije nosila sa sobom. Pobožnost svete izviralala je iz duboke ljubavi prema ljupkom liku Svetog Djetića.⁹⁶ Dijelom i zbog vizija svete Terezije Avilske, kult Kristova djetinjstva osobitu važnost dobio je u Španjolskoj u doba baroka, a šovanje je bilo prošireno po Italiji i ostalim europskim zemljama. Kult *Bambina* k

⁹³ J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.), 3/4, 177.

⁹⁴ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 78-79; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 181.

⁹⁵ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 79; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.), 3/4, 181.

⁹⁶ Karmelski je red pronosio slavu Maloga Isusa i Gospe Karmelske. Dostupno na: <https://www.ursulinke.hr/index2.php?plDm1=12&plDm2=44> Opširnije vidi: Klaudija S. Đurum, *Pobožnost Malome Isusu, napose čudotvornom praškom Isusu*. Uršulinski samostan, Varaždin, 2005.; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171.

nama je, djelovanjem franjevačkog reda, stigao ponajprije iz Italije.⁹⁷ Skulpture Djetesca Isusa u kasnom srednjem vijeku bile su raširene u zemljama njemačkoga govornog područja i u burgundskoj Nizozemskoj. U Betlehemu se od 16. stoljeća izlaže kipić Djeteta Isusa (*Bambino Gesù*), a tijekom 17. i 18. stoljeća skulpture su se, dakle, širile u južnoeuropskim zemljama, u Italiji i u Španjolskoj, gdje je još u 19. stoljeću bila popularna izrada skulptura u tradiciji baroka. Adoracija Djetescu Isusu jačala je i krajem 19. stoljeća rađajući se iznova s novom duhovnošću prema Praškom Malom Isusu, koju je papa Lav XIII. potaknuo 1896. godine. Papa Pio X. je 1913. organizirao i djelovanje Bratovštine Praškoga Malog Isusa, a papa Pio XI. stavio je krunu na njegov kip 27. rujna 1924. godine.⁹⁸ Jedna od najstarijih čudotvornih skulptura je Sarnensko Djetesce iz samostana benediktinki u Sarnenu u švicarskim šumama, a najvažniji kip Malog Isusa u Italiji kojem su pripisivane čudotvorne moći je – *Santo Bambino* iz Ara Coeli kojim je, ugledavši ikonicu s njegovim likom, bila nadahnuta i sama Anica Bošković.⁹⁹

Dakle, dignitet djeteta s odsjajima svetosti javlja se pojavom Krista i kršćanstva, no tek od konca 18. stoljeća dijete stječe svoje pjesnike i pisce poput Goethea, braće Grimm, E. T. Hoffmanna i H. C. Andersena, ili u hrvatskom kontekstu – u pjesništvu Anice Bošković. Upravo je u 18. stoljeću, s romantičarskim idejama osnažena 'vidljivost', ali i značenje djeteta. 'Išteći dijete u glasu narodne umjetnosti' romantizam pronosi glorifikaciju djeteta (i mladeži, naglašava Stojan) koja je iznesena sve do ovovremenosti.¹⁰⁰

U okolnostima oskudne literature i pisanih izvora, oslanjajući se na činjenicu da su zbog afirmacije otkrića vrijednosti djetinjstva u 17. i 18. stoljeću ženski samostani postali idealno mjesto za širenje kulta svetog Djeteta, nekolicina autora istražila je odraze običajnog štovanja *Bambina* na istočnoj obali Jadrana sagledavajući ga u širem mediteranskom zrcaljenju.¹⁰¹ U zamahu novog procvata

---

⁹⁷ V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171.

⁹⁸ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 78-79; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171.

⁹⁹ Valja izdvojiti i Praškog Isusića, Salzburškog Loretenkindla, Münchenskog Augustinerkindla i Isusića iz Reutberga. M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 79-80.

¹⁰⁰ S. Stojan, *Anica Bošković*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., 49-51.

¹⁰¹ O toj temi pisali su: M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 47-103; V. Sokol, Kipovi Malih Isusa u vosku,

proizvodnje raskošno opremljenih figurica Svetog Djetesca u ženskim samostanima, spoznalo se da su redovnice izrađivale *Bambine* uglavnom od voska (mahom od ostataka voštanica), polikromiranog drva, krepa, papira i gipsa i s mnogo mašte i umijeća svojih vještih ruku šivale im posebno skrojenu odjeću od tkanina starih misnica, štola, i liturgijskog ruha. Pojedini pronađeni primjerci bili su izrađeni i kombinacijom gipsa i kartona tehnikom *papier mâché*. Njihovo majstorstvo podrazumijevalo je izradu tijela od kućine, kudjelje, glavu i udove od terakote, kosu od svilenog konca, oči od stakla.¹⁰² Oblikovale su i izrađivale figurice Božjeg Djetesca nepovijene ili u povojima u različitim položajima: ležećem ili stojećem; s uzdignutim ručicama, Djetesca sa simbolima Kristove muke i male dječake u stojećem položaju s uzdignutom ručicom blagoslivljanja i sa simbolima (kugle zemaljske, ptice, jabuke, grozda, simbola euharistijske). U samostanskim radionicama izrađivale su i ležeće *Bambine* u staklenim kutijama.¹⁰³

U priobalnoj Dalmaciji poznat je poseban lik (lutke) djeteta od voska, koja se uglavnom nabavljala u Italiji, ali je mogla biti izrađena i u kućnoj radinosti. Bila je poznata pod nazivom *Ditić* ili *Bambino* i imala je svoju utvrđenu ulogu u liturgiji Badnje večeri, ali i svoje mjesto u crkvi, pred kojim su se (za razliku od dubrovačkog običaja koji je zahvaćao sve generacije) - molila djeca i darivala ga.¹⁰⁴ Spoznaje o štovanju *Ditića* u širem kontekstu bile su osnažene 2004. nakon istraživanja voštanih i drvenih kipića Malih Isusa ('s kosicom od paperja') na Braču i na Hvaru, nošenih i ljubljenih u procesiji i izlaganih na oltarima u staklenim vitrinicama i u drvenim kolijevčicama tijekom božićnih blagdana. U župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Postirima na Braču čuvaju se, primjerice, četiri *Ditića* – *Bambina* od kojih je najstariji voštani kipić (načinjen od pčelinjeg i parafinskog voska, dužine 50 cm) u *paketinu* to jest u svile-

---

Analiz Galerije Antuna Augustinčića 28/29 (2008.-2009.), 28-29, 127-140; M. Kolumbić, Jedinstvena čipka od niti agave hvarskih benediktinki, *Prilozi povijesti otoka Hvara* 13 (2017.), 212; B. Vojnović Traživuk, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26 (2019.), 1-23; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171-173.

¹⁰² Talijanski su majstori u 18. i 19. stoljeću izrađivali oči od muranskoga stakla. R. Andjus i A. Dilberović, Restauracija voštane figure Bambina, *Zbornik Dubrovačkih muzeja* 5 (2022.), 394.

¹⁰³ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 48, 50; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 171-172.

¹⁰⁴ B. Vojnović Traživuk, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, (2019.), 11.

nom povelju, dobavljen iz Italije u 19. stoljeću, dok se u Pučišćima čuvaju tri *Ditića*, među kojima je najstarija figurica iz 18. stoljeća.¹⁰⁵ Vjekoslava Sokol je istaknula kako je znakovit prinos u traganju za spoznajama o vjerskom običaju čašćenja *Ditića*, ali i njihovoj pojavi u običajnom nasljeđu, ostvaren 2007. godine, kada se pomnije istražilo voštane kipiće koje su od konca 18. do sredine 20. stoljeća izrađivale redovnice u svojoj radionici u splitskom samostanu sv. Klare. Autorica navodi kako je u posjedu tog samostana bilo otkriveno pet voštanih kipića Malog Isusa i jedan kipić Male Gospe. S obzirom da je u razdoblju od 14. do konca 19. stoljeća taj samostan tri puta mijenjao lokacije, pronađeni nalazi, ali i kalupi za lijevanje različitih dimenzija, odlivenih neiskorištenih dijelova kipića te mnoštvo pronađenih očiju izrađenih u staklenoj pasti, predstavljali su, uistinu - veliko iznenađenje. Pronađene odljeve sagledavalo se kao originalne uratke izrađivane u okviru konceptualne zamisli unutar Reda klarisa koji karakterizira zatvorena klauzura.¹⁰⁶

U nedostatku dokaza o postojanju takvih radionica u dubrovačkim ženskim samostanima pretpostaviti je da su sačuvani primjerci *Bambina* u Dubrovnik bili doneseni. Ta pretpostavka, međutim, ne znači da neka buduća (arhivska ili arheološka *in situ*) istraživanja neće rezultirati mogućim novim spoznajama o umjetničkoj izradi *Bambina* u nekom od ženskih samostana u prošlosti Dubrovnika. Unatoč činjenici što je u staroj gradskoj jezgri do Velike trešnje 1667. godine bilo čak osam ženskih samostana, u dubrovačkoj historiografiji ne postoji sveobuhvatan rad koji je u središtu istraživačke pozornosti imao redovnice. S obzirom na to da se kulturna misija ženskih samostana očitovala na području razvoja pismenosti i nastanka nabožnih knjiga pisanih hrvatskim jezikom, postojanje samostana utjecalo je zasigurno i na druge vidove nastanka umjetnosti.¹⁰⁷

Mogući trag dodiruje zanimljiva priča iz benediktinskog samostana u Hvaru o najreprezentativnijem primjerku ležećeg *Ditića* datiranog u 19. stoljeće. Njega je, prema mišljenju povjesničarke umjetnosti Nevenke Bezić Božanić, iz rodnog Dubrovnika (vjerojat-

---

¹⁰⁵ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 48, 54, 61; V. B. Lupis i B. Matulić, *Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Postirima*. Župa sv. Ivana Krstitelja Postira, 2022., 172.; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.) 3/4, 180.

¹⁰⁶ V. Sokol, Kipovi Malih Isusa u vosku, *Analiz Galerije Antuna Augustinčića* 28/29 (2008. - 2009.) 28-29, 127, 136, 140.; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.), 3/4, 180.

¹⁰⁷ Minela Fulurija Vučić, *Ženski samostani u Dubrovniku u 17. i 18. stoljeću*, doktorska disertacija. Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2016.

no u sklopu samostanskog miraza) oko 1900. godine u Hvar donijela opatica Tereza Obuljen (1863. - 1917.), umrla na glasu svetosti. Naime, znatan broj skulpturica Malog Isusa nastao je iz običaja kojim je obitelj svakoj mladoj novakinji (od kojih su neke imale tek dvanaest ili trinaest godina) pri stupanju u samostansku zajednicu darivala Tješitelja, tj. Nebeskog mladoženju. Takve su figurice zbog bogate opreme i ukrasnih predmeta s nakitom predstavljale vrijednost i miraz mlade redovnice, njezin vjenčani dar samostanu (što objašnjava tvrdnju da sestra Tereza Obuljen iz Dubrovnika u sklopu svog miraza sa sobom u Hvar donosi figuricu Svetog Djeteta).¹⁰⁸ Posebnost tog hvarskog *Ditića* je veoma stara haljinica na „lutki malog Isusa, ‘bambina’, kojeg je pri dolasku u samostan donijela *madre* Obuljen“, zapisala je Mirjana Kolumbić, ističući pritom, kako se smatra da je riječ o jednom od najstarijih sačuvanih primjeraka izrade čipke od agavinih niti.¹⁰⁹ Iako se pouzdano ne zna tko ju je i kada izradio (tehnikom *merlandeze*; kačkanjem preko tzv. viljuške i kukičanjem) istraživači su haljinicu od agavine čipke datirali u prve godine 20. stoljeća.¹¹⁰ Podatak o dataciji upućuje na pretpostavku da je haljinica naknadno izrađena i nije bila na kipiću *Ditića* u trenutku dolaska časne sestre Tereze Obuljen (koja je kasnije u svom redovničkom poslanju kao opatica postala zaslužna i za dogradnju samostana). Kipić (načinjen od voska, dužine 30 cm) čuva se u Muzeju Hanibala Lucića, smještenom u najstarijem dijelu samostanskog zdanja.¹¹¹ Pojedini primjerci *Ditića* na Hvaru kitili su se zlatnim nakitom, poput zavjetnih darova koje i danas krase *Bambina* Anice Bošković u crkvi Sigurata u Dubrovniku.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Iako je Ernest Katić prije gotovo jednog stoljeća u onodobnim tiskovinama zabilježio vlastitu strepnju nad iščezavanjem šovanja *Bambina* u dubrovačkoj blagdanskoj tradiciji, tradirana običajna praksa dokazuje da se u dubrovačkim crkvama još i danas njeguje

¹⁰⁸ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 79; J. Obradović Mojaš, Bambin u dubrovačkoj tradiciji, *Dubrovnik* 33 (2022.), 3/4, 180-181.

¹⁰⁹ M. Kolumbić, Jedinstvena čipka od niti agave hvarskih benediktinki, *Prilozi povijesti otoka Hvara* 13 (2017.), 212; M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 70.

¹¹⁰ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 70.

¹¹¹ M. Stipišić, Kipić djeteta Isusa na otocima Braču i Hvaru, *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005.), 69.

običaj izlaganja *Bambina*. Sačuvani raritetni primjerci (uglavnom iz majstorskih radionica talijanske provenijencije) iz 18. i 19. stoljeća u dubrovačkim crkvama još uvijek su u službi liturgije, a *Bambina Anice Bošković* (nepoznate provenijencije) koji je nekoć u staklenoj niši krasio dom Boškovićevid, u crkvi Sigurata i danas u molitvama dodiruju pogledi vjernika. *Bambin* na sebi ima ružičastu tuniku koju su časne izradile 1995. godine u prigodi poslijeratne obnove samostana. Zanimljivo je da je na njemu sve veći broj zavjetnih darova novijeg datuma (mahom zlatnog nakita i nakita od crvenih koralja). Na glavi mu je zlatna kruna od filigrana s vezanim bisermom i umetnutim topazima.

Južni brod crkvice Sigurata još uvijek se pučki naziva *oltar Bambina* pred kojim se, i ne tako davno, u nazočnosti biskupa obavljala svečana devetnica o Božiću, što dodatno osnažuje zaključak da je štovanje *Bambina* u dubrovačkim crkvama vitalna praksa suvremenog Dubrovnika. Uostalom, sačuvani kipići u stojećem ili ležećem položaju u crkvenim i privatnim zbirkama izdvojeni su prinos kulturnom nasljeđu osobito sagledamo li ih s aspekta povijesno-ikonografske, ali i umjetničke i kulturološke vrijednosti u širem smislu. Blagdanku posvećenost i izlaganje dubrovačkih *bambina* na crkvenim oltarima, ali i u *saločama* i drugim reprezentativnim prostorijama u dubrovačkim kućama nije prekinula ni iznimno popularna germanska praksa kićenja borova i jelki koja se (u Hrvatskoj pa tako i u Dubrovniku) raširila tijekom 19. stoljeća. Vrijednost sačuvanih primjeraka sakralne umjetnosti i katoličke vjere sredozemnog nasljeđa i okruženja, pobožnost i još uvijek živuća tradicija adoracije zalog je neupitnog kontinuiteta običajne prakse i u 21. stoljeću.

Čini se, stoga, da je Katićeva strepnja o iščezavanju običaja bila tek odraz autorove suptilnosti i duboke sentimentalnosti prema nasljeđu. Iz istih je unutarnjih motiva osnaženih molbom svoje ostarjele sestre Katice nedugo prije njezine smrti, o *Bambinu Ruđerove sestre Anice* pisao i Ivo Vojnović. Iako je Vojnović rođen pedeset i jednu godinu poslije ulaska Napoleonove vojske u Grad i brzog sloma Republike, a Katić još i dulje – sedamdeset i sedam godina nakon pada Republike, njihov žal za davnim vremenima jasno se ogledao u njihovu stvaralaštvu. Nekim čudnovatim intuitivnim dodirima – obojica autora dotakli su se Božjeg Djetića iz obitelji Bošković. Odgovor na pitanje zašto su upravo Ernest Katić i Ivo Vojnović u svojem stvaralaštvu duboko nadahnutom bićem Grada i propadanjem dubrovačke aristokracije posegnuli za uspomenom na sveto biće - *Bambina Anice Bošković*, možda se može naslutiti u slikama prošlosti iz kojih se, iako u sfumatu dalekog vremena, još

i danas mogu ugledati figure svetosti. Njima je u slojevitim emotivnim talozima (obiteljskog i šireg kruga) bio obilježen i identificiran i njihov vlastiti ishodišni duhovni krajolik.

IVO VOJNOVIĆ AND ERNEST KATIĆ ON ANICA BOŠKOVIĆ'S
BAMBIN

Summary

The paper summarises the current knowledge in the field of cultural history of Dubrovnik regarding the veneration of Bambini, small figures of the Christ Child made of wood or wax, predominantly of eighteenth and nineteenth-century Italian provenance, kept in private and church collections, with a special focus on the Bambin that once belonged to the poet Anica Bošković, sister of the renowned scientist Ruđer Bošković. The statuette, now kept in the Sigurata Church, represented 'the sacred corner' of their family home and the echoes of this deep devotion to the Bambin inspired some of the dramatic and nonfiction works of Ivo Vojnović and Ernest Katić. Looking at their literary legacy dedicated to Anica's deep religiosity and devotion to the family Christ Child, as well as the wider tradition of the veneration of the Bambini in Dubrovnik, this research shows that the custom lives on in contemporary religious practice because the surviving Bambin figures are still displayed and venerated in the Nativity scenes of present-day Dubrovnik as treasured cultural, artistic, historical and iconographic heritage.

Keywords: Christmas customs, cultural history of Dubrovnik, Bambin that once belonged to Anica Bošković, Ernest Katić, Ivo Vojnović